

Strategies for Developing Religious Tourism in port Dayyer Case Study: Bardestan Jami' Mosque

Mahshid Sadat Eslahi¹

Abstract

Dayyer is a city in Bushehr Province in southern Iran, on the coast of the Persian Gulf, and Bardestan is one of its neighborhoods. Bardestan is an interesting destination for tourists due to its tourist attractions in various fields. The purpose of this study is to investigate the strategies for developing religious tourism in Dayyer port, focusing on the Bardestan Jami' Mosque. This research, while addressing the importance of tourism and the position of religious places in the development of the tourism industry, seeks to answer the question: What strategies can be considered for the development of religious tourism in the Bardestan Jami' Mosque? The research method is descriptive-analytical and based on library resources. The results of the research show that the religious tourism development strategy contributes to economic growth and the preservation of the region's cultural and natural heritage. Due to its location in a specific geographical area in the south of the country, the Bardestan Jami' Mosque can be considered as a religious tourist attraction. What is important in this category is the implementation, participatory strategic, human resource and infrastructure proposals presented by the author that each of them can be effective in attracting religious tourists in its own way.

Keywords: Persian Gulf, Religious tourism, Dayyer Port, Strategies, Bardestan Jami' Mosque.

The second year|

Number Six|

Winter 2025|

¹PhD student in Post-Islamic Iranian History, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.
maheslahi@gmail.com

استراتيجيات تطوير السياحة الدينية في ميناء دَيْر دراسة حالة: مسجد جامع بردستان

مهشيد سادات اصلاحي^١

الخلاصة

دَيْر هي إحدى مدن محافظة بوشهر جنوب إيران، وتقع على ساحل الخليج الفارسي، وتعدّ بردستان إحدى قصباتها. تُعتبر بردستان وجهة سياحية جذابة لما تزخر به من معالم سياحية متنوعة. تهدف هذه الدراسة إلى بحث استراتيجيات تطوير السياحة الدينية في بندر دَيْر، مع التركيز على المسجد الجامع لبردستان. يسعى هذا البحث، مع تناوله لأهمية السياحة ومكانة الأماكن الدينية في تطوير قطاع السياحة، إلى الإجابة عن سؤال: ما هي الاستراتيجيات التي يمكن اعتمادها لتطوير السياحة الدينية في مسجد جامع بردستان؟ ويعتمد البحث على المنهج الوصفي التحليلي، مستنداً إلى مصادر مكتوبة. تُظهر نتائج البحث أن استراتيجية تطوير السياحة الدينية تُسهم في النمو الاقتصادي والحفاظ على التراث الثقافي والطبيعي للمنطقة. ويُمكن اعتبار جامع بردستان الكبير، نظراً لموقعه الجغرافي المتميز في جنوب البلاد، وجهةً سياحيةً دينيةً بارزة. ويكمن جوهر هذه الاستراتيجية في استخدام المقترحات الاستراتيجية التشاركية، والموارد البشرية، والبنية التحتية التي قدمها الباحث، حيث يُمكن لكل منها أن يُسهم بفعالية في جذب السياح الدينيين.

الكلمات المفتاحية: خليج فارس، سياحة دينية، بندر دَيْر، استراتيجيات، مسجد جامع بردستان.

فصلنامه
علمی
مطالعات
باقاع و
اماكن
متبركه

١. طالب دكتوراه في تاريخ إيران بعد الإسلام، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة الخليج الفارسي، بوشهر، إيران
maheslahi@gmail.com

راهبردهای توسعه گردشگری مذهبی در بندر دَیْر

مطالعه موردی: مسجد جامع بردستان

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۳۰

مهشید سادات اصلاحی^۱

چکیده

دَیْر یکی از شهرستان‌های **استان بوشهر** در جنوب **ایران** و در ساحل **خلیج فارس** است که بردستان جزو توابع آن محسوب می‌شود. بردستان به دلیل جاذبه‌های گردشگری در حوزه‌های گوناگون مقصدی جالب برای گردشگران است. هدف از پژوهش حاضر بررسی راهبردهای توسعه گردشگری مذهبی در بندر دَیْر با تکیه بر مسجد جامع بردستان می‌باشد. این پژوهش ضمن پرداختن به اهمیت گردشگری و جایگاه اماکن مذهبی در توسعه صنعت توریسم درصدد پاسخ به این سوال است که چه راهبردهایی را می‌توان برای توسعه گردشگری مذهبی مسجد جامع بردستان در نظر گرفت؟ روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که استراتژی توسعه گردشگری مذهبی به رشد اقتصادی و حفظ میراث فرهنگی و طبیعی منطقه کمک می‌کند. مسجد جامع بردستان با توجه به قرار گرفتن در یک منطقه خاص جغرافیایی در جنوب کشور می‌تواند به‌عنوان یک جاذبه گردشگری مذهبی مطرح شود. آنچه در این مقوله اهمیت دارد به کارگیری، پیشنهادهای راهبردی مشارکتی، نیروی انسانی و زیرساختی ارائه شده توسط نگارنده است که هرکدام از آن‌ها می‌تواند در نوع خود در جذب گردشگر مذهبی موثر واقع شود.

واژگان کلیدی: خلیج فارس، گردشگری مذهبی، بندر دَیْر، راهبردها، مسجد جامع بردستان.

سال دوم

شماره ۶

زمستان ۱۴۰۳

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران
com.gmail@maheslahi

مقدمه

پراکندگی و تعداد مکان‌های مقدس مذهبی به گونه‌ای است که گردشگران تقریباً در همه جای دنیا با آنها مواجه هستند. دست اندرکاران صنعت گردشگری در هر جایی که مردم مکانی برای ارتباط با نیروی برتر و مقدس ایجاد کرده‌اند، سرمایه گذاری کرده و آن را برای بازدید گردشگران نیز آماده کرده‌اند. در اماکن مقدسی که میزبان گردشگران زیادی است به هر دو وجه تقدس و گردشگری اهمیت داده می‌شود. علاوه بر این، مفهوم عمیقی در این هم پوشانی مذهبی - گردشگری وجود دارد که نشان دهنده هویت مشترک و احساس یکسان گردشگران و مردم مذهبی در قبال این مکان‌ها است. به‌طور خلاصه باید بیان نمود که مکان‌های مذهبی - گردشگری، راوی داستان‌هایی در مورد هویت های مشارکت مردم هستند (تیموتی و السن، ۱۳۹۲: ۳۱). یکی از مؤلفه‌های گردشگری مذهبی، شناخت مساجد ایرانی در ادوار گوناگون تاریخی است که با توجه به نوع معماری و کارکردشان متفاوت‌اند و یکی از مهم‌ترین نیایشگاه‌های بشریت محسوب می‌شوند. مساجد جامع در ایران به‌عنوان یک نقطه عطف معماری و فرهنگی قابل توجه عمل می‌کنند و سیر تحول معماری اسلامی را در طول قرن‌ها به نمایش گذاشته‌اند. این مساجد به‌عنوان یک مسجد جماعت عمل می‌کند، جایی که اعضای جامعه برای نماز، به‌ویژه در روزهای جمعه و در اعیاد مذهبی جمع می‌شوند. طراحی مسجدهای جامع شامل عناصر مختلفی مانند: کاشی‌کاری‌های پیچیده، گنبدها و مناره‌ها است که نه تنها جذابیت زیبایی شناختی آن را افزایش می‌دهد، بلکه اغلب به‌عنوان مرکزی برای فعالیت‌های اجتماعی و آموزشی عمل می‌کند و حس اجتماعی و هویت فرهنگی را در بین افراد تقویت می‌کند. مساجد جامع در طول قرون متمادی دستخوش بازسازی‌ها و توسعه‌های متعددی شده است که سبک‌های مختلف معماری از جمله تأثیرات دوره‌های مختلف ساسانی، سلجوقی و صفوی را در خود جای داده است. اغلب مساجد ایرانی دارای کاشی‌کاری‌های خیره کننده، گچ‌بری‌های پیچیده و حیاط بزرگی هستند که سیر تحول معماری اسلامی در ایران را به نمایش می‌گذارند. طراحی آن شامل عناصری مانند ایوان (فضاهای طاقدار) و گنبد است. مسجد نه تنها عبادتگاه بلکه نمادی از غنای فرهنگی و تاریخی است و اهمیت آن را در زمینه هنر و معماری اسلامی برجسته می‌کند. مسجد، به‌عنوان اصیل‌ترین نهاد فرهنگی برخاسته از اندیشه دینی، ظرفیت‌های نهفته فراوانی برای نقش آفرینی در حیات فرهنگی جامعه اسلامی دارد. مساجد مانند هر پدیده دیگر، در صورت سیاست گذاری و مدیریت صحیح می‌توانند نقش خود را به بهترین وجه در مناسبات مختلف جامعه ایفا کنند (لبخندق و هاشمیان، ۱۳۹۲: ۱۳۵). علاوه بر آن، مساجد جامع همچنان یک نقطه کانونی برای اعمال مذهبی و گردشگری است و بازدیدکنندگان را به اهمیت تاریخی و زیبایی‌های معماری خود جلب می‌کند. بازدیدکنندگان اغلب به اهمیت تاریخی و زیبایی آن جذب می‌شوند. این مساجد به‌عنوان یک نقطه کانونی برای جامعه محلی عمل می‌کنند و امروزه نیز یک مکان مذهبی تلقی می‌شود. بازدید از مساجد و بقاع متبرکه جزو گردشگری مذهبی محسوب می‌شود زیرا برای اهداف مذهبی انجام می‌شود و جایی است که افراد برای انجام عبادات، تعهدات معنوی یا جستجوی آرامش از آنجا بازدید می‌کنند. در بسیاری از فرهنگ‌ها، مساجد به‌عنوان مکان‌های مهم عبادت و اجتماع، به‌ویژه برای مسلمانان عمل می‌کنند. چگونگی

جذب زائران توسط مساجد و بقاع متبرکه یکی از عوامل مهم در توسعه گردشگری مذهبی محسوب می‌شود. بنابراین گردشگری مذهبی نه تنها بافت فرهنگی و تاریخی آن منطقه را غنی‌تر می‌کند بلکه می‌تواند تأثیر اقتصادی گردشگری زیارتی بر جوامع محلی اطراف این مساجد را نیز تحت تأثیر قرار دهد. بنابراین باید به این نکته اشاره نمود که، تمرکز بر تلاقی ایمان، فرهنگ و گردشگری، اهمیت مساجد را در تجربه گردشگری مذهبی برجسته‌تر می‌کند.

۱. پیشینه پژوهش

در ارتباط با بندر دیر پژوهش‌های متنوع و گسترده‌ای انجام شده است. به‌عنوان نمونه احمدی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله «بررسی روند تغییرات خط ساحلی با استفاده از تکنیک‌های سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، مطالعه موردی: ساحل شهرستان بندر دیر، خلیج فارس» مقادیر جابجایی خط ساحلی شهرستان بندر دیر را به صورت آمار بررسی و تحلیل نموده‌اند و به صورت جدول مشخص کرده‌اند. بحرینی نژاد و دوراهکی (۱۳۸۶) در کتاب «بندر دیر، نگرینی بر ساحل خلیج فارس» اطلاعات، گزارش‌ها و آمارهای مختلفی پیرامون جغرافیای تاریخی، تجارت، صنعت و فرآورده‌های کشاورزی و صنعتی این شهر و منطقه دشتی را معرفی می‌کنند و در کنار آن به فرهنگ عمومی آن منطقه می‌پردازد. توفیقیان و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله «پژوهشی در آئین زرتشتی دوره ساسانی در سواحل خلیج فارس مطالعه موردی: مهر نویافته از بردستان، بندر دیر، استان بوشهر» مهر کتیبه‌دار دوره ساسانی مشکوفه از بردستان که نشان دهنده آتش فروزان در آتشکده‌های ایالتی در سطح آتشکده آذر فرنبغ در این منطقه است را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند. با توجه به پژوهش‌های اشاره شده، تاکنون پژوهش جداگانه و مستقلی در ارتباط با مسجد جامع بردستان صورت نگرفته است. بنابراین پژوهش فوق می‌تواند با ارائه راهبردهای توسعه گردشگری مذهبی در مسجد جامع بردستان، گردشگران بسیاری را به آن منطقه جذب و به اقتصاد آن منطقه رونق بخشد.

۲. موقعیت جغرافیایی بندر دیر

دیر، شهرستان و شهری بندری در جنوب استان بوشهر بر کرانه شمالی خلیج فارس می‌باشد و از شمال به شهرستان دشتی، در جنوب و مغرب آن خلیج فارس و شهرستان کنگان و در شرق آن شهرستان دشتی و جم قرار دارد. شهرستان دیر با ۲۳۳۳/۱۳ کیلومتر مربع مساحت، در حدود ۱۰ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان بیشتر در منطقه جلگه ساحلی قرار دارد و ارتفاعاتش بیشتر در شرق آن گسترده است. میانگین دمای هوا در بیشتر مواقع سال از بقیه نقاط استان بیشتر است و میانگین ریزش باران اندک می‌باشد. بندر دیر یکی از بندرهای قدیمی کناره‌های خلیج فارس است که در گذشته‌های دور از مراکز مهم بازرگانی بوده و بقایای شهرها و آبادی‌های کهن بسیاری در این شهرستان دیده می‌شود (کنین، ۱۳۹۱: ۱۲۰). بقایای برخی از بناها سابقه سکونت و شهرنشینی در محدوده شهر و شهرستان دیر را به پیش از اسلام می‌رساند، از جمله در هشت کیلومتری مغرب بندر دیر، آثار دیوارها و آب‌انبارهای عمارتی بزرگ به همراه پله‌های سنگی تراشیده‌شده در دو طرف صخره‌ای وسیع و نیز در پایین آن، میدان وسیعی که گرداگرد آن پله‌های

سنگی وجود دارد و شیوه معماری منحصر به فرد آن در ایران ظاهراً به دوران سلوکیان برمی‌گردد (اقتداری، ۱۳۷۵: ۳۲۰). فعالیت عمده مردم بیشتر در زمینه کشاورزی به خصوص کشت گوجه‌فرنگی - صیادی و استخراج از معدن است. بزرگترین بندر صیادی در این شهرستان واقع شده است و این شهرستان به واسطه نزدیکی به میادین گازی پارس شمالی، گلشن و فردوس و پارس جنوبی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است (کنین، ۱۳۹۱: ۱۲۱). سعادت کازرونی در کتاب تاریخ بوشهر اشاره می‌کند که بردستان روستایی در مجاورت بندر دیر (Day-ver) بود اما چون بردستان بسیار قدیمی است، همواره نامی بلندآوازه داشته است. به همین جهت نیز، خور مجاور آن را خور بردستان می‌گویند (سعادت کازرونی، ۱۳۹۰: ۲۳۸). بردستان اکنون جزو شهرستان دیر محسوب می‌شود. اما در حال حاضر، بردستان یکی از شهرهای جدید التاسیس در استان بوشهر است. این شهر در ۲۷ درجه و ۵۲ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۱ درجه و ۵۷ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۵ متر است و با خلیج فارس ۵ کیلومتر فاصله دارد و شغل اصلی اهالی بردستان کشاورزی، صیادی و عده‌ای هم بنایی است و تعدادی از آنها نیز به کشورهای عرب‌نشین همسایه از راه دریا رفت و آمد می‌کنند و از این طریق امرار معاش می‌نمایند. به نقل از کتاب فارسنامه ناصری، بردستان جزء یکی از بلوک‌دشتی بوده و از آن به عنوان ناحیه بردستان یاد شده است و شامل مناطق میانه جنوب و شرق کاکمی می‌شده که درازی آن از قریه ریز تا نودر بیش از ۹ فرسخ و پهنای آن از بندر دیر تا قریه آبدان ۷ فرسخ و کوه بزرگ در میان این ناحیه افتاده است (فسایی، ۱۳۸۲، ج ۲: ۱۳۳۸). بنابر تحقیق زبان‌شناسان، گویش بردستانی، گویشی قدیمی برگرفته از فارسی **پهلوی جنوبی** است و با **زبان اچمی** (لارستانی) قرابت نزدیکی دارد.

جدول شماره (۱): تقسیمات سیاسی استان بوشهر به تفکیک شهرستان بخش و دهستان و نقاط شهری در سال ۱۳۸۵
(سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸: ۵۳)

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
دیر	بندر دیر	مرکزی بردخون	بندر دیر بردخون	آبدان حومه آبکش بردخون	آبدان دوراهک آبکش بردخون	بندر دیر آبدان بردخون

جدول شماره (۲): نقشه استان بوشهر
(سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۸: ۵۲)

تصویر شماره (۱): نقشه توپوگرافی بردستان
(<https://ir.topomap>)

۳. مفهوم گردشگری مذهبی و نقش اماکن اسلامی در توسعه آن

صنعت گردشگری از صنایع بزرگ و متنوع دنیا محسوب می شود که از جهات گوناگونی اهمیت دارد. گردشگری وسیله‌ای است که افرادی با مذاهب و فرهنگ های مختلف را به یکدیگر پیوند می دهد و به تقویت روابط فرهنگی میان کشورها کمک می کند و بینش اجتماعی و تفاهم بین المللی را افزایش می دهد، بنابراین گردشگری مقوله‌ای است که بیش از هر چیز در نمایه های ظاهری خود متوجه فرهنگ است (نقره ثیان، ۱۳۹۴: ۳۰۲). گردشگری می تواند مفاهیم متعددی را مانند گردشگری هنری، تجاری، فرهنگی، خوراک، سلامت، روستایی، ورزشی و مذهبی و معنوی در بر گیرد و با توجه به مقاصد و اهداف متنوعی که گردشگران برای خود تعریف می کنند، گردشگری زیرشاخه های متنوعی دارد که هرکدام از آنها در نوع خود در رونق اقتصادی نقش مهمی دارند. گردشگر مذهبی و معنوی مبتنی بر بازدید از اماکن مذهبی است و هدف اولیه آن، تقویت یک عقیده یا اظهار همراهی با آن است (اسمیت و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۴۸). گردشگری مذهبی در مساجد ایران به عنوان یکی از شاخص فرهنگی و تاریخی محسوب می شود که می تواند گردشگران بسیاری را به خود جذب کند. گردشگری مذهبی عبارت است از بازدید گردشگران از اماکن مقدس، زیارتگاه ها، امامزادگان و غیره که گردشگران برای انجام زیارت، انجام اعمال مذهبی، آشنایی با اماکن مقدس به آن مکان سفر می کنند (رحیم پور و سید حسینی، ۱۳۷۹: ۱۴). گردشگری مذهبی یا زیارت با توجه به وجود اماکن مقدس مختلف تعریف شده است و گردشگری مذهبی به سفرهایی اطلاق می شود که افراد با انگیزه های مذهبی یا معنوی انجام می دهند. این نوع گردشگری شامل بازدید از مکان های مقدس، شرکت در مراسم مذهبی، زیارتگاه ها، معابد، کلیساها، مساجد و سایر فعالیت های مذهبی می باشد. البته باید اشاره نمود که گردشگری مذهبی می تواند برای اهداف مختلفی مانند عبادت، توبه، جستجوی آرامش روحی یا آشنایی با فرهنگ و تاریخ مذهبی انجام شود. گردشگری مذهبی ریشه در باورها و اعتقادات دینی و مذهبی دارد و نقش مهمی در سلامت معنوی جامعه دارد (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۶). گردشگران مذهبی را می توان به دو گروه تقسیم بندی کرد. گردشگرانی که انگیزه مسافرت آنها فقط زیارت و امور مذهبی است و زمان و مدت اقامت آنها تابع اوقات فراغت نیست و دیگری گردشگرانی که ضمن انجام زیارت و شرکت در مراسم مذهبی از مکان های دیگر گردشگری (اعم از زیارتی و تفریحی) دیدن می کنند (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۸). بنابراین می توان گفت، گردشگری مذهبی و زیارتی یکی از رایج ترین اشکال گردشگری است که شامل سفرها و بازدیدهایی می شود که اصلی ترین هدف آنها تجربه ای مذهبی است. جاذبه های مذهبی، زیارتگاه ها و اماکن مقدس هرساله تعداد زیادی از گردشگران را به سوی خود جذب می کنند، تأسیسات اقامتی و پذیرایی این نوع از گردشگری مانند مسافرخانه ها و زائرسراها با توجه به بافت اجتماعی - فرهنگی و عقیدتی گردشگران و جامعه میزبان دارای ویژگی های خاص خود است که در هر کشوری از تنوع بسیار بالایی برخوردار است (ریاحی سامانی، ۱۳۸۸: ۲۱-۲۲). بنابراین می توان گفت که گردشگران مذهبی با هدف مشخصی به اماکن مذهبی سفر می کنند و از آن تأثیر می گیرند. لذا شناساندن و ارائه راهکار برای جذب گردشگری مذهبی می تواند کمک فراوانی در جهت رونق گردشگری در آن منطقه باشد.

مساجد جامع به دلیل معماری پیچیده، کاشی‌کاری‌های زیبا و تاریخ غنی از دیگر مسجدها برتری خاصی دارند و بیشتر در بین مردم شناخته شده‌اند. این مساجد علاوه بر مکان عبادت به عنوان مکان‌هایی برای تبادل فرهنگی و آموزش در مورد آداب و عبادات اسلامی نیز عمل می‌کنند. بنابراین گردشگری مذهبی و شناخت این مساجد می‌تواند کمک قابل توجهی به اقتصاد محلی آن منطقه کند، زیرا بازدیدکنندگان و گردشگران علاوه بر آشنا شدن با میراث اسلامی، می‌توانند از تورهایی با راهنما و برنامه‌های آموزشی با ارائه زمینه‌ای در مورد اهمیت مساجد، پیشینه‌های تاریخی آنها و نقشی که در جامعه معاصر ایران ایفا می‌کنند، تجربه گردشگری مذهبی خود را افزایش دهند. علاوه بر موارد فوق، اقتصادهای محلی از طریق خدمات مهمان نوازی، صنایع دستی و غذا از این گردشگری سود می‌برند و تبادل و حفظ فرهنگی را در بین گردشگران ترویج می‌کند. در واقع باید بیان نمود که گردشگری اماکن مذهبی به خصوص مساجد ایران دارای مزیت‌های بسیاری است که هر کدام از آنها می‌تواند در نوع خود تأثیر گذار باشد. این نوع گردشگری، غرور جامعه و آگاهی از هویت فرهنگی را در میان مردم محلی تقویت می‌کند و هجوم گردشگران به این مناطق می‌تواند منجر به بهبود زیرساخت‌ها شود که هم به نفع بازدیدکنندگان و هم ساکنان باشد. در مجموع باید گفت که، گردشگری مساجد ایران به خصوص مسجد جامع تلافی معنویت، هنر و تاریخ را برجسته می‌کند و آنها را به اجزای حیاتی هویت فرهنگی ایران تبدیل می‌کند.

۴. مسجد جامع بردستان

مسجد جامع بردستان یکی از بناهای تاریخی بردستان است. این مسجد ساختمانی به صورت مربع، مستطیل و شبستانی بسیار وسیع دارد. مسجد جامع بردستان یکی از بناهای تاریخی با قدمت بالا است. طراحی این بنا به گونه‌ای است که توجه گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. این بنای تاریخی، در محله سادات واقع شده است و معماری که این مسجد دارد باعث شده تا به یک مکان توریستی تاریخی فوق العاده تبدیل شود. تاریخ دانان و کارشناسان آثار باستانی براین باورند که برای اولین بار شخصی به نام (عمر بن عبدالعزیز) این بنای تاریخی را ساخته است. وجود نوشته‌ای در داخل یکی از حجره‌های مسجد بیانگر این موضوع است که سال ۸۲۵ هجری این سازه مرمت و بازسازی شده است. به احتمال قوی این مسجد در قرن های اولیه اسلامی بنا شده است. در کنار مسجد و قبور فعلی موجود، آثاری از قبرهایی که متعلق به گذشته دور تاریخی هستند نیز به چشم می‌خورد. بر روی سنگ این قبور خط کوفی و خط های متعلق به دوران مختلف وجود دارد (دوراهکی و بحرینی نژاد، ۱۳۸۲: ۴۹۸).

۵. معماری مسجد بردستان

مسجد جامع بردستان واقع در بندر کبیر، یکی از بناهای شاخص معماری و فرهنگی ایران است. این مسجد به دلیل طراحی منحصر به فرد و اهمیت تاریخی خود که نشان دهنده میراث غنی اسلامی منطقه است، شناخته شده است. اغلب دارای کاشی‌کاری‌های پیچیده، گنبد‌های زیبا و مناره‌هایی است که از ویژگی‌های معماری مساجد ایرانی است. این مسجد نه تنها به عنوان یک مکان عبادت،

بلکه به عنوان یک مرکز اجتماعی عمل می کند و نقشی حیاتی در زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم محلی ایفا می کند. ساخت آن احتمالاً به چندین قرن پیش برمی گردد که نشان دهنده تکامل معماری اسلامی در این منطقه است. بازدیدکنندگان از مسجد می توانند از اهمیت معنوی و زیبایی هنری آن قدردانی کنند.

درباره معماری این مسجد باید گفت که این مسجد مستطیل شکل دارای یک ورودی کوچک، محراب، دو اتاق جانبی و شبستان بسیار بزرگ است. ساختمان مسجد به صورت مربع، مستطیل بوده و شبستانی بسیار وسیع دارد. روی شبستان این مسجد مانند اکثر آثار واقع در جنوب کشور یک بادگیر تعبیه شده که باعث خنک کردن فضای مسجد می شود. مساحت شبستان این مسجد نیز به ۷۵۰ مترمربع می رسد و نمای بیرونی آن به صورت چلیپایی (صلیبی) است. مسجد جامع بردستان جای خود را در سال ۱۳۷۷ در میان آثار ملی ایرانی ثبت شده است و در سردر آن کتیبه ای وجود دارد که روی آن این مطلب نقش بسته است: «قال الله انما یعمرالله و من آمن بالله والیوم الاخر و اقام الصلوه و آتی الزکوه و لم یخشی الله وفق بتجدید عمارت هذا لمسجد المبارک الصحاب الاعظم حاجی فخرالدین ابوبکر شاه فی سته الثنین و خمسین و ثما».

شبستان ورودی و دو اتاق جانبی از قسمت های دیگر این مسجد است. در بخش ورودی مسجد دو عدد سکوی سنگی ساخته شده است و در بین سقف شبستان نیز رد پای از کلاف کشی با تیر آهن و چوب مشاهده می شود. اکثر چوب های استفاده شده در سقف، از چوب درخت گنار و گز هستند. مقابل محلی که امام جماعت نماز به جا می آورد، گنبد گچی کوچکی ساخته شده که با اتاقک هایی تزئینی و ستون گچ بری شده است. این غرفه ها به گونه ای ساخته و پرداخته شده اند که اگر به سقف نگاه شود به صورت وارونه آن را می توان دید. هم قرین سادگی و قدمت مسجد بردستان سبب شده این بنا در میان جاهای دیدنی استان بوشهر، جزو گزینده های بسیار شاخص به شمار آید. نکته جالب این است که این مسجد حیاط ندارد. محلی که امام جماعت در آن نماز به جا می آورد در طرف غرب بنا شده و همانند همه مساجد موجود جایگاه پایین تری نسبت به نمازگزاران دارد. شبستان در خلاف جهت قبله، با مساحت تقریبی ۷۵۰ مترمربع ساخته شده است. در شبستان، ۱۲ ستون به صورت دو ردیف شش تایی قرار دارد که با اجرای قوس هایی در بین آن ها، سقف را روی آنها قرار داده اند؛ به صورتی که هفت دهلیز در سقف ایجاد شده است. در بخش هایی از مسجد همچون گرداگرد دیوارهای شبستان داخلی می توان نوار تزئینی گچ بری را مشاهده کرد که در شروع قوس ها پوشیده شده است. محراب نیز همانند بسیاری از بخش های مسجد به صورت ساده و درست در مرکز بدنه غربی مسجد ساخته و در بخش داخلی قوس آن مقرنس کاری شده است. در مدخل محراب طرح هایی به شکل ستون های قیطانی و پایه های گلدانی دیده می شود که روی نوارهای قیطانی، پوششی از ماده ای شفاف رنگ تعبیه شده است. کارشناسان بر این باورند که این ماده کتیرا باشد. نورگیرهایی مشبک در قسمت پایینی محراب و همچنین گرداگرد بنا کار شده اند که تأمین کننده نور و نیز تهویه کننده هوا هستند. ورودی مسجد در ضلع شرقی قرار دارد و دارای سه قوس ناهمگون است؛ به بیانی ساده تر این بخش از مسجد از لحاظ طول، عرض و ارتفاع هیچ تناسبی ندارد. دو سکوی سنگی در دو طرف بخش ورودی مسجد قرار گرفته اند. در این بخش لوحی

مرمری دیده می‌شود که زمان تعمیر مسجد توسط «حیدرخان دشتی» را به سال ۱۲۷۳ هجری قمری، بیان می‌کند. یک مقبره در فضای ورودی مسجد قرار دارد که روی بدنه آن کتیبه‌ای با دو سطر از آیت‌الکرسی نقش بسته است. داخل اتاق ورودی، ردیفی از پلکان مارپیچ مشاهده می‌شود که به پشت بام مسجد می‌رسد. در قسمت بالای مسجد، بادگیری بزرگ با سبک معماری جنوبی قرار دارد که باعث می‌شود هوای داخل شبستان خنک و مطبوع باشد. سقف مسجد نیز به صورت گنبد‌های خیز کم است و در قسمت داخلی آن می‌توان آثاری از تزیینات مقرنس‌کاری را مشاهده کرد (دوراهی و بحرینی نژاد، ۱۳۸۲: ۴۹۹).

در مجموع، مسجد جامع بردستان گواهی بر هویت تاریخی و فرهنگی بندر دیر است که هم نمازگزاران و هم گردشگران علاقه‌مند به هنر و معماری اسلامی را به خود جذب می‌کند. مسجد جامع بردستان واقع در بندر دیر به عنوان یک مرکز مذهبی و فرهنگی مهم برای جامعه محلی عمل می‌کند. طراحی معماری آن معمولاً دارای عناصری مانند گنبد‌های بزرگ، کاشی‌کاری‌های پیچیده و حیاط‌های بزرگ است که هم عبادت و هم اجتماعات اجتماعی را تسهیل می‌کند. این مسجد به عنوان مکانی برای نمازهای روزانه، فعالیت‌های آموزشی و رویدادهای اجتماعی عمل می‌کند و حس وحدت را در بین نمازگزاران تقویت می‌کند. علاوه بر این، اهمیت تاریخی آن اغلب بازدیدکنندگان را جذب می‌کند و به حفظ میراث محلی و معماری اسلامی کمک می‌کند.

۶. راهبردهای توسعه گردشگری مذهبی

همان‌طور که در مطالب بالا اشاره شد، گردشگری مذهبی به سفرهایی اطلاق می‌شود که برای اهداف معنوی یا مذهبی انجام می‌شود و اغلب شامل بازدید از مکان‌های مقدس، مسیرهای زیارتی یا رویدادهای مذهبی می‌باشد. به منظور رقابت در بازار جهانی گردشگری مذهبی، بسیاری از دولت‌ها از امان مقدس و مساجد به عنوان جاذبه‌های گردشگری و جذب گردشگر استفاده می‌کنند. بنابراین اماکن دینی با استقبال روزافزون گردشگران با اهداف مختلف مواجه شده‌اند (تیموتی و السن، ۱۳۹۲: ۱۲۵). به همین دلیل برای ترویج گردشگری مذهبی می‌بایست راهکارهایی مطرح و توسط مدیران و مسئولان مربوطه به کارگرفته شود تا گردشگری در آنجا رونق یابد. اجرای این راهکارها می‌تواند اهمیت فرهنگی و معنوی برجسته کند و زیرساخت‌های لازم را برای ایجاد تجربیات جذابی که گردشگران را با آیین‌های مذهبی محلی مرتبط سازد. رشد گردشگری مذهبی نشان دهنده علاقه گسترده‌تر به معنویت و میراث فرهنگی در دنیای جهانی شده امروزی است. بنابراین می‌توان گفت، استراتژی‌های مؤثر باید با هدف ایجاد تعادل بین نیازهای گردشگران و حفظ سنت‌ها و اماکن مذهبی باشد تا اهداف مذکور تحقق یابد. در جدول زیر راهبردهای زیرساختی، مشارکتی و نیروی انسانی جهت رونق گردشگری در مسجد بردستان توسط نگارنده پیشنهاد می‌شود.

- احداث و توسعه زائرسرا برای حضور گردشگران در اطراف مسجد جامع بردستان
- همکاری با میراث فرهنگی جهت مرمت و بازسازی مسجد جامع بردستان
- جذب اعتبارات لازم جهت توسعه محله‌های منتهی به مسجد جامع بردستان
- ایجاد ارتباط با گردشگران از طریق فضای مجازی، کانال‌ها و اپلیکیشن‌ها برای جذب آنان در این منطقه
- ساخت برنامه‌های متعدد با محوریت مستندسازی از تاریخچه مسجد جامع بردستان و معرفی آن

راهبردهای زیرساختی

- همکاری با موسسات و ادارات و ارگان‌های دولتی جهت معرفی مسجد جامع بردستان و جذب گردشگر
- برگزاری مراسم‌های مختلف مذهبی و دینی در مسجد جامع بردستان و شرکت گردشگران در آن
- اجرای مسابقات عکاسی با محوریت هنر و معماری در مسجد جامع بردستان
- برگزاری بازارچه‌های محلی با محوریت صنایع دستی آن محله برای جذب گردشگر
- همکاری با پژوهشگران حوزه ادبیات و داستان سرایی برای بازگویی تاریخ مسجد بردستان به زبان‌های مختلف

راهبردهای مشارکتی

- تربیت نیروی انسانی جهت اجرای تورهای گردشگری
- ایجاد فرصت‌های شغلی پاره وقت برای افراد بومی منطقه بردستان
- تاسیس شرکت‌های دانش بنیان برای جذب گردشگران
- برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌ها با حضور اساتید و پژوهشگران جهت شناخت مسجد جامع بردستان
- دعوت از پژوهشگران در حوزه جغرافیا، تاریخ، معماری برای بررسی ابعاد مختلف مسجد جامع بردستان و برون داد آن به صورت بروشور و کاتالوگ برای گردشگران

راهبردهای نیروی انسانی

جدول شماره(۱): راهبردهای توسعه گردشگری مذهبی در مسجد جامع بردستان
(منبع: نگارنده)

نتیجه‌گیری

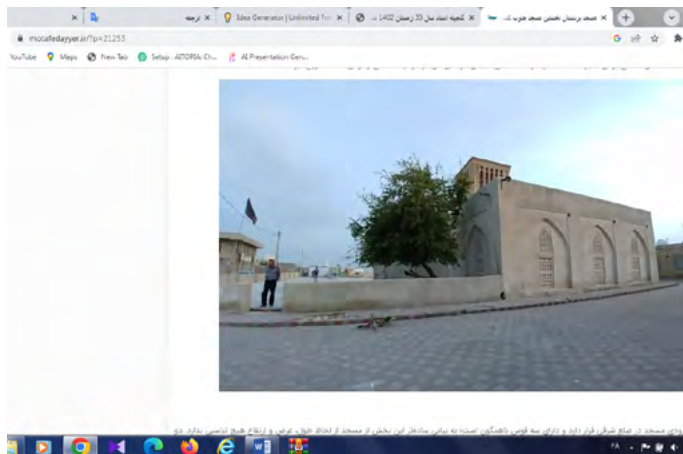
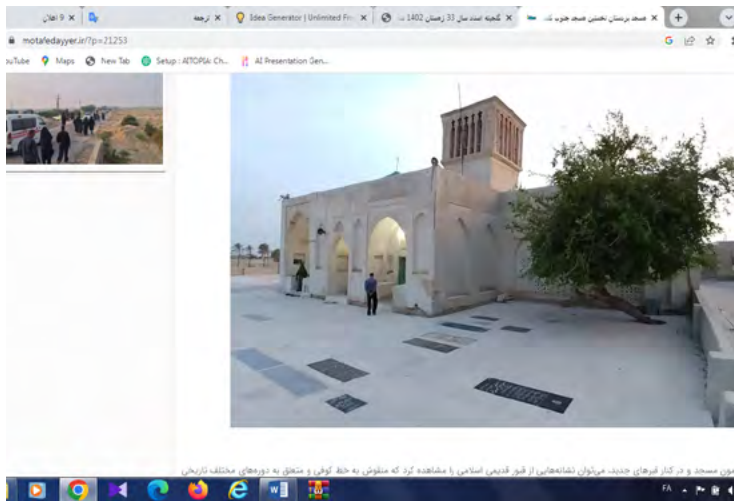
گردشگری یکی از صنایع بزرگ و مهم جهانی محسوب می‌شود که تأثیرات مهمی در بخش اقتصاد، اجتماع و فرهنگ دارد. در واقع توریسم نه تنها به رشد اقتصادی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به تبادل فرهنگی و افزایش درک متقابل بین مردم در ملیت‌های مختلف نیز منجر شود. گردشگری یا توریسم شکل‌های متعددی دارد که می‌توان به گردشگری مذهبی اشاره کرد. گردشگری مذهبی یکی از زیر شاخه‌های گردشگری محسوب می‌شود که به بررسی جایگاه بقاع متبرکه و اماکن اسلامی می‌پردازد. آن چه در این مبحث اهمیت دارد بیان و ارائه راهکارها و استراتژی‌های توسعه گردشگری مذهبی است که می‌تواند به رونق و جذب گردشگر کمک فراوانی کند. مسجد جامع بردستان واقع در بندر دیر، یکی از مساجدی است که در زمان عمر بن عبدالعزیز (۸۲۵) ساخته شده است. معماری این مسجد با توجه به سال ساخت آن دارای تزئینات و زیبایی‌های خاصی است که نشانگر تاریخ و فرهنگ آن منطقه می‌باشد که البته توجه به این میراث با ارزش می‌تواند در هویت تاریخی مردم آن منطقه مؤثر باشد. به همین دلیل ارائه راهکار و به کار بستن آن می‌تواند زیرساخت‌های لازم را برای توسعه گردشگری مذهبی مسجد جامع بردستان فراهم آورد. راهبردهای توسعه گردشگری شامل موارد مختلفی است که نگارنده در حوزه‌های مشارکتی، نیروی انسانی و زیرساختی راهکارهایی را ارائه داده است که هر کدام از آن با توجه به شرایط فعلی و نیازهای جامعه می‌تواند در این امر راهگشا باشد و بر شیوه‌های پایدار توسعه گردشگری مذهبی مؤثر واقع شود. در حال حاضر با توجه به تحولات روزافزون در حوزه گردشگری مذهبی، و اهمیت آن و جذب گردشگر، راهکارهای ارائه شده توسط نگارنده می‌تواند به حفظ میراث فرهنگی جوامع محلی به خصوص در منطقه جنوب کشور کمک کند و در عین حال به اقتصاد محلی ناحیه بردستان رونق بخشد.

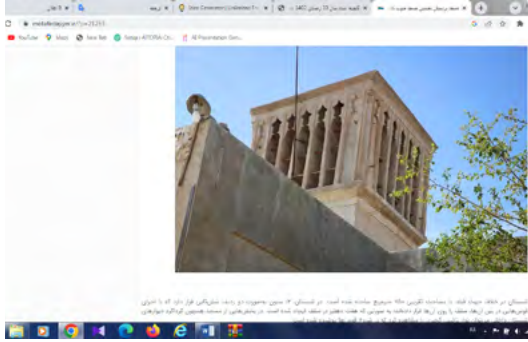

کتاب‌نامه

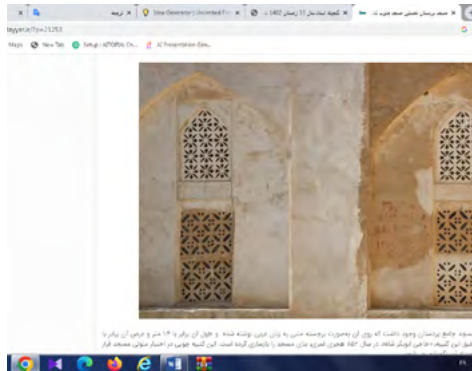
- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ کاظمی‌زاده، شمس‌الله؛ اسکندری‌ثانی، محمد (۱۳۹۰). «برنامه ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با تاکید بر گردشگری مذهبی» (مطالعه موردی: شهر قم)، **پژوهش‌های جغرافیایی انسانی**، ۴۳ (۷۶)، صص: ۱۱۵-۱۴۱
- احمدی، محمود و همکاران (۱۳۹۳). بررسی روند تغییرات خط ساحلی با استفاده از تکنیک‌های سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، مطالعه موردی: ساحل شهرستان بندر دیر، خلیج فارس» **جغرافیا و برنامه ریزی محیطی**، ۲۵ (۵۵)، صص: ۴۳-۷۴
- اسمیت، ملانی و دیگران (۱۳۹۱). **مفاهیم کلیدی در مطالعات گردشگری**، ترجمه جعفر بیبری، تهران: مهکامه.
- اقتداری، احمد (۱۳۷۵). **آثار شهرهای باستانی سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان**، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- تقوایی، مسعود؛ موسوی، سیدعلی؛ غلامی بيمرغ، یونس (۱۳۸۹). «تحلیلی بر توسعه گردشگری مذهبی (مطالعه موردی شهرستان نورآباد ممسنی)»، **فصل‌نامه فضای جغرافیایی**، ۱۰ (۳۳)، صص: ۳۹-۶۴.
- توفیقیان، حسین و همکاران (۱۴۰۲). «پژوهشی در آئین زرتشتی دوره ساسانی در سواحل خلیج فارس مطالعه موردی: مهر نویافته از بردستان، بندر دیر، استان بوشهر»، **مطالعات باستان‌شناسی**، ۱۷ (۱)، صص: ۲۶۱-۲۷۷.
- تیموتی، دالن‌جی؛ السن، دانیل اچ (۱۳۹۲). **گردشگری، دین و سفرهای معنوی**، ترجمه محمد قلی‌پور و احسان مجیدی فرد، تهران: جامعه‌شناسان.
- دوراھکی، حیدر؛ بحرینی‌نژاد، عبدالحسین (۱۳۸۲). **بندر دیر نگینی بر ساحل خلیج فارس (ج۱)**، قم: نورالنور.
- سعادت کازرونی، محمد حسین (۱۳۹۰). **تاریخ بوشهر**، تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب رحیم پور، علی؛ سید حسینی، سید داوود (۱۳۷۹). **سیمای جهانگردی اسلامی**، محیا: تهران.
- ریاحی سامانی، نادر (۱۳۸۸). **جایگاه اماکن زیارتی در توسعه گردشگری ایران**، تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- فسایی، حسن بن حسن (۱۳۳۸). **فارس‌نامه ناصری**، ج ۲، تهران: امیرکبیر
- کنین، عبدالحسین (۱۳۹۱). **جغرافیای استان بوشهر**، تهران: آینه کتاب.
- لبخندق، محسن؛ هاشمیان، محمد حسین (۱۳۹۲). «درآمدی بر صورت بندی جایگاه مسجد در سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، بر پایه تطورات کارکردی مساجد در گذر تاریخ»، **مجله اسلام و مطالعات اجتماعی**، ۱ (۱)، صص: ۱۳۶-۱۶۶.
- نقره ئیان، پگاه (۱۳۹۴). «سیاست‌گذاری در حوزه گردشگری فرهنگی اصفهان: مطالعه موردی ابنیه و اماکن یهودیان اصفهان»، **مجموعه مقالات همایش ملی گردشگری محله‌های اصفهان و ارتقای هویت شهری**، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان.

تصویر شماره(۱): نمای بیرونی مسجد جامع بردستان

تصویر شماره(۲): معماری فضای بیرونی مسجد جامع بردستان

تصویر شماره(۳): کتیبه موجود در مسجد جامع بردستان

فصل نامه
علمی
مطالعات
بِقَاع و
امکان
متبرکه